

Studie ČMKOS: V ČR je dlouhodobě uplatňován hospodářský model závislé rozvojové země. Až virus lehne, začne boj o mzdy

- CZ24 News | 22. května 2020

ČESKO: „V ČR existuje poměrně výrazný prostor pro rychlejší růst mezd než produktivity práce, aktuálně se pohybuje na úrovni minimálně 8 procentních bodů,“ zjišťuje studie ČMKOS. Současně konstatuje, že v zemi je dlouhodobě uplatňován hospodářský model závislé rozvojové země.

Kdyby v zemi neřádl koronavirus, máme tu jinou krizi. Daly se očekávat protesty zaměstnanců proti pokusům znovu zabrzdit růst mezd přílivem další vlny zahraničních pracovníků. Tyto protesty by mohly přerůst v odmítnutí celého hospodářského modelu České republiky, který je postaven na laciné práci a koloniální závislosti.

Určitý mzdový posun sice už nastal a přispěla k němu kampaň odborů Konec levné práce. Jenže česká ekonomika je příliš navyklá na polehávání ve mzdových a kurzových polštářích, takže při každém oslabení růstu slyšíme volání po dalším dovozu levných Ukrajinců a další devalvaci koruny. Slabiny takové strategie detailně analyzuje rozsáhlá studie skupiny expertů Českomoravské komory odborových svazů, která vyšla v listopadu pod názvem Šance na přiblížování českých mezd vyspělé EU. Pokud tedy hledáme něco nového, je četba analytické části této studie dobrým začátkem. (S doporučeními ke stavbě jádra a průplavů už je to slabší.)

Na stránkách autorů ČMKOS znovu nacházím potvrzení svých dávných podezření že pro ČR nejsou charakteristická „standardní řešení“, jsme zemí extrémismu. Typická je extrémní ziskovost podnikání v Česku – a to mluvíme o českém průměru i po započtení podílu slabingrů. Patří k nejvyšším v EU (provozní zisk v ČR tvoří 54,5 % z hrubé přidané hodnoty). Je o čtvrtinu větší než v Německu (46,1), které je na opačném konci evropského žebříčku. Kde se ta ziskovost bere? Odpověď nabízí extrémně nízký podíl náhrad zaměstnanců na přidané hodnotě (46,1 %), jeden z nejnižších v EU. Sousední Německo (56,4) je opět na opačném konci žebříčku.

Na Slovensku vládou podobné poměry, to je doklad, že takhle to bylo nastaveno v samotném začátku transformace. V roce 1990, kdy jsme ještě byli Československem, byl podíl zisků a náhrad zaměstnanců zhruba stejný, ale rok na to se podíl zaměstnanců snížil na 41,9 procenta a podíl zisků prudce zvýšil na 58,1 procenta, a tak to zůstalo zachováno po mírných korekcích dodnes. „Čeští zaměstnanci svými nízkými mzdami fakticky subvencují velmi vysokou ziskovost firem působících na českém území,“ konstatuje zpráva a vypočítává celkový objem této subvence jen za období 1991 až 2017 na neuvěřitelných 4,5 bilionu korun. To je jeden roční HDP.

Tyto zisky pak odtékají ze země, ale opět, jedním z nejmohutnějších řečišť v EU. To je zase vlastností daňového systému v naší zemi. V roce 2017 byla bilance toku dividend 4,9 procenta HDP pod čarou. To i to zoufalé Řecko drželo nos téměř na hladině (mínus 0,1%).

✖ Jaké jsou důsledky nízkých českých mezd? Někde docela dramatické: Zatímco české mzdy se pohybují pod polovinou evropského průměru, ceny potravin dosahují 83 %, energie 87 %, a za oblečení a obuv dokonce 93 %, konstatují autoři. Kolik bychom měli brát za takovýchto okolností? Česká expertní platforma pro výpočet „*living wage*“, mzdy pro pokrytí základních výdajů důstojného

života vidí minimum v hrubé mzdě ve výši zhruba 30 tisíc korun (v Praze by však musela být vzhledem k nájům ještě vyšší). Pro potřeby této *living wage* skupina započítala běžné výdaje za bydlení, potraviny, dopravu, oblečení a obuv, a také skromnou dovolenou, vzdělávání dětí, spoření a trochu kultury. Tak dospěla k částce na úrovni současného českého mzdového mediánu. Medián znamená, že polovina mezd v Česku je vyšších než tato hodnota a polovina nižších. Je tedy zřejmé, že až polovina lidí na pokrytí takové skromně definované materiální kvality života nedosahuje, varuje studie ČMKOS.

To má své důsledky. Jestliže si lidé nevydělají na základní potřeby, musí si na ně půjčovat. V roce 2017 bylo přes 850 tisíc lidí v exekuci a polovina z toho ve vícečetných. Průzkum Medianu pro server Alarm ukázal, že lidé si nejvíc půjčují na nájem, energie nebo telefon nebo na velké spotřebiče pro domácnost jako je pračka nebo televize. Tomu se nelze divit: „Pokud se člověku rozbije pračka a nemá na novou, jak to bylo v roce 2018 skoro u čtvrtiny českých domácností, které by neměly na neočekávaný výdaj ve výši 10 700 Kč, sebelepší finanční gramotnost je nepodstatná.“

To, že lidi musí šetřit až na krev, má i své národohospodářské důsledky. Přednost laciného zboží znamená nejen nižší životnost nebo zdravotní kvalitu, ale také nutnost dávat přednost lacinému šuntu z dovozu před domácí produkcí, která může být o něco dražší. Je to potvrzení poptávky po větším podílu národní produkce.

Tady obyčejně libedrální ekonom nabídne učebnicová moudra, že mzdy se mohou zvyšovat jen tempem, který odpovídá růstu produktivity práce. Jistě, v tržních podmínkách, nikoliv v podmínkách země monopolizované zahraničním kapitálem. Česká produktivita je však značně zkreslená.

Produktivita se dá měřit v počtu výrobků na zaměstnance (naturální vyjádření), kde to je okamžitě jasné (auto jako auto), nebo v tržbách či jiném finančním ocenění, kde už to tak jasné není. Závisí totiž na tom ocenění. To je pro nás obvykle nižší. Proč? Je tam rozdíl kvality nebo náročnosti výrobku? Těžko, dvě pětiny české produkce jsou exportovány, a skoro všechno jde na trhy EU. Kolem tří čtvrtin exportu přitom tvoří produkty vyšších zpracovatelských úrovní zpracovatelského průmyslu (strojírenství, spotřební průmysl, polotovary), vypočítává studie ČMKOS. Dalo by se to vyvážet, kdyby to bylo bídné nebo zastaralé? Zejména automobilový průmysl, který u nás dominuje, má vysoké kvalitativní standardy.

Problém je jinde. Zapojení do velkých nadnárodních koncernů, ve kterých sloužíme jen jako subdodavatelé, nás udržuje v režimu vnitrokoncernových cen, které nejsou určeny trhem, ale kalkulací podle výrobních nákladů. Máte nízké mzdy? Fajn, dostanete málo. A pak je tu také „necenové přerozdělování přidané hodnoty“ přes vnitropodnikové půjčky, drahý právní nebo marketingový servis a poradenství zahraniční matky, poplatky za goodwill. Tímto způsobem se zisky převádějí do zemí s nejnižším, nejlépe nulovým zdaněním. A k tomu si přičtete nízký kurz české koruny. Tohle všechno vede k nižší realizační ceně českých výrobců, která se pak promítá do nižší vykazované produktivity.

Nominální produktivita práce České republiky – v korunách ve směnném kurzu – je tímto mechanismem srážena na 37 % produktivity Německa. A náklady práce odvozené z této produktivity pak klesají na 33 % Německa. „To je nejvěrnější obraz důsledků třiceti let „úspěšného“ transformování a reformování české ekonomiky,“ konstatují hořce autoři studie.

Klíč tedy není v produktivitě, ale ve mzdách a vytváření podmínek pro rovné postavení domácích výrobců. „V ČR existuje poměrně výrazný prostor pro rychlejší růst mezd než produktivity práce, aktuálně se pohybuje na úrovni minimálně 8 procentních bodů,“ prohlašuje ČMKOS.

K podobným závěrům došla i studie Jana Vlacha a Jaromíry Kotíkové z Výzkumného ústavu práce a

sociálních věcí, která vyšla v loňském roce pod názvem Trh práce po krizi: „Proces konvergence bude spojen s rychlejším tempem růstu ohodnocení práce než produktivity.“

Také závěry této studie jsou zdrcující: „Krize z let 2008 až 2013 oddálila řešení snižujícího se tuzemského zdroje pracovní síly. Levná práce v ČR nenutila podniky k náhradě práce kapitálem. Ekonomika, která se dostatečně nepřipravila na nástup digitalizace a robotizace, narazila v konjunktuře na bariéru disponibilních pracovních sil, zejména manuálních profesí.“

Také tady varují před krátkozrakým řešením, na které upozorňují i odbory:

„Nedostatek manuálních pracovníků může nahradit jejich dovoz ze zahraničí, což však sníží českou cenu práce, negativně ovlivní produktivitu a zpomalí náhradu práce kapitálem.“

Také podle této studie se nemůžeme vyhnout modernizaci průmyslu zaváděním prvků Průmyslu 4.0, dokonce je nezbytné, aby proběhla rychle. Avšak „kolísající objem investic a nízká inovační aktivita nesignalizují potřebné kvalitativní změny“.

I kdyby Průmysl 4.0 nastoupil, umožní urychlit mzdové vyrovnání se zahraničím? Sám o sobě ne. Všechny slabiny českého modelu, na které upozorňuje studie odborářů, tedy slabá měna zdražující dovoz technologií a slabá domácí poptávka v důsledku nízkých mezd, mohou pochopitelně brzdit i český podíl na této modernizaci. Znovu budou mít iniciativu velké společnosti v zahraničním vlastnictví.

Pokud se toho vláda neujme opravdu radikálně, past nízkých příjmů zaklapne: „S postupně se snižující potřebou živé práce, nejdříve ve velkých podnicích, a stabilizací veřejného sektoru, budou slábnout tlaky na růst výdělků,“ konstatují autoři z Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí. Přitom „i současně dosažená proporce ceny práce a produktivity se stále nachází pod úrovní sousedních vyspělých tržních ekonomik. Prostor pro růst ceny práce zůstává stále otevřený. Proces konvergence bude spojen s rychlejším tempem růstu ohodnocení práce než produktivity.“

Rychlejší růst mezd je nutný, jinudy cesta nevede. Řeči o produktivitě nemíří na zaměstnance, ale na vládu a parlament, aby lépe obhájily český zájem, a na regulatorní orgány, aby lépe prosazovaly aspoň to, co už bylo vtěleno do zákonů a předpisů.

Nežijme však v omylu, že se jedná jen o problém drobných chyb a okrajových selhání. Jedná se o principiálně špatnou strategii, která byla prosazována v cizím zájmu. Pokud se chceme vyhnout velmi ostrému konfliktu rozměrů roku 1989 musíme najít nástroje, jak rozvíjet český zájem souběžně, nekonfliktně, vedle stávajících struktur. Jak domácí trochu podpořit a tomu zahraničnímu přestat podlézat.

Taková strategie se může opřít o potřeby resilience a soběstačnosti, zdůrazněné pandemií, a taky o decentralizaci a snižování měřítka, povzbuzené vývojem technologií. To je strategie, kterou nelze odkopnout odkazy na Brusel a podobné fiktivní překážky. Lze ji odmítat pouze v roli najatého slouhy, což by však nemělo projít sítí demokracie.

Zbyněk Fiala